

**BİREYSEL DUYARLILIKTAN KOLEKTİF DİSİPLİNE: MEHMET
RAUF'UN HALAS ROMANI VE TÜRK MİLLİYETÇİSİ NİHAT
Canan OLPAK KOÇ¹**

Öz

Mehmet Rauf (1875-1931), Türk edebiyatında adı daha çok Eylül romanıyla tanınmış bir yazardır. Oysa Servet-i Fünun dönemi nesrinin Halit Ziya Uşaklıgil'den sonra en önemli temsilcilerinden kabul edilir. Yazar genel olarak aşk çeşitlerine, hayal kırıklıklarına, kadın-erkek sorunlarına yer veren eserler yazmıştır. İlk eserlerinde toplumun aksayan yanlarını dert edinmez. Ancak yazarın edebi anlayışı son romanlarından Halas ve Define'yle değişir. Bu iki romana kadar bireysel konularda ısrarla duran yazar özellikle Halas'da eksenini farklılaştırır. Bu eserlerle beraber epik konulara, arayışlara yer verir. Yazarın "Halas" yani Kurtuluş adlı romanı, Türk Kurtuluş Savaşı'nı anlatır. Yazar, tema olarak vatan sevgisini merkeze alarak, baş karakter çerçevesinde milli bilinci ve direnişi güçlendirmek üzere eserini kurgulanmıştır. Bu nedenle Türk edebiyatında milli mücadeleyi anlatan romanlar arasındadır. Bu çalışmada Mehmet Rauf'un romancılığı hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmış ve "Halas" romanı fikir hareketlerinden Türkçülük bağlamında başkarakter üzerinden incelenmiştir. Halas da bir karakter etrafında ele alınan Türkçülüğün, anlatıcının perspektifinden yansıtılan bakış açısıyla roman açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Rauf ve romancılığı, Türkçülük, milli mücadele, Halas, Türkçü Nihat.

**FROM INDIVIDUAL SENSITIVITY TO COLLECTIVE DISCIPLINE: HALAS
ROME OF MEHMET RAUF AND TURKISH NATIONALIST NİHAT**

Abstract

Mehmet Rauf (1875-1931) is a writer in Turkish literature whose name is best known for his novel, Eylül. However, he is considered one of the most important representatives of the prose of Servet-i Fünun period after Halit Ziya. The author generally wrote works that included types of love, frustrations, and male-female problems. In his first works, he does not worry about the disrupted aspects of society.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, colpak@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2319-0815

However, the writer's literary understanding changes with his latest novels, Halas and Define. The author has designed his work to strengthen national awareness and resistance within the framework of another character by focusing on the love of homeland as a theme in Halas. For this reason, it is among the novels describing the national struggle in Turkish literature. In this study, a brief information about the author's writing has been made and "Halas" has been examined in the context of Turkism from the idea movements.

Keywords: Mehmet Rauf and his novel, Turkism, national struggle, Halas, Turkist Nihat.

Giriş

Mehmet Rauf (1875-1931), yazarlık hayatına Servet-i Fünun Döneminde başlamıştır. Her ne kadar edebiyata Rauf Vicdanî müsteârıyla "Düşmüş" adlı hikâyesini, Hizmet gazetesinde tefrika edilen eserlerini beğenerek okuduğu Halit Ziya'ya göndermesi ve bu hikâyenin yayınlanmasıyla (Bk. Hizmet, nr. 615-621, 19 Kânûn-ı evvel 9 Kânûn-ı sâni 1308/31 Kânûn-ı evvel 1892-21 Kânûn-ı sâni 1893) yani hikâye türüyle başlamış olsa da, Türk edebiyatında adı daha çok Eylül romanıyla tanınmış bir yazardır. Halit Ziya hayranı olan yazar, Servet-i Fünun dönemi nesrinin Halit Ziya Uşaklıgil'den sonra en önemli temsilcilerinden kabul edilir. Hatta Mehmet Rauf, yazara olan "meftûniyeti"ni, onun Hizmet'te tefrika edilmiş olan eserleri hakkındaki hislerini "Bilâ-mübâlâğa söylüyorum: Bu eserleri okurken duyduğum neş'e ve hummâyı, ömrümde başka bir şeyde hissetmedim. Bu, bir galeyân, bir hummâ, bir hastalık oldu. Okurken bazı yerlerde, bazı tasvirlerde, bazı terkiplerde birden haykırmak ihtiyacı ile boğuluyordum." cümleleriyle anlatır (Törenek, 1999, s. 20-23). Aynı zamanda Mehmet Rauf'un yaratıcılığı, edebi zihniyeti, zevki üzerinde en mühim izleri bırakan genç Halit Ziya'yla ilk karşılaşmalarını da yine "O zaman Rauf, Bahriye Mektebi'nin beşinci sınıfında talebe bulunuyordu; bunu kendisi : "Biz birkaç arkadaş idik ki Nemide'nin, Ölünün Defteri'nin meclubu olmuştuk. Ben edebiyatımızın şiddetle meylettiğim hikaye kısmını pek alim görürken bir gün o hikayeleri okuyunca Fransa asr-ı hazır hikaye-nüvisanından birkaçına mecbur-ı meyelan kalmış, efkarım Nemide müellifine bir hisse-i şükranla temayül etti." diyerek aktarır (Ertaylan, 2011, s. 765).

Mehmet Rauf'un on altı romanı, on iki hikâye kitabı (toplu olarak ya da kitapları içerisine girmeyenlerle 143), altmışa yakın mensur şiir ve on bir tercüme tiyatro oyun metni vardır. Romanları; Garâm-ı Şebâb (1896), Ferdâ-yı Garâm (1897), Eylül (1901), Serap (1909), Bir Zambağın Hikâyesi (1910), Bir Aşkın Tarihi (1915), Menekşe (1915), Böğürtlen (1926), Genç Kız Kalbi (1914), Karanfil ve Yasemin (1924), Harabeler (1927), Son Yıldız

(1927), Kâbus (1928), Define (1927), Halâs (1929), Kan Damlası (1928) dır. Mehmet Rauf, Rüşdiye okulunun son sınıf öğrencisiyken *Gece Yolcuları*, *Londra Bîçaregâni*, *Hüseyin Fellâh* gibi romanlardan etkilenerak *Denâet yahut Gaskonya Korsanları* adıyla bir macera romanı yazma denemesi yapar. Mehmet Rauf, *Servet-i Fünûn*'daki yazılarında Bahriye Mektebi'ne başladığında Maarif'ten ruhsatı alınmış birkaç eseri olduğunu, okulda İngilizce öğrendiğini ve daha sonra *Sabah* gazetesine bir arkadaşı adına İngilizce'den çeviriler yaptığı ve *Sefillerin Cinâyâtı* isimli on ciltlik ibret-âmiz ve faciâli bir roman yazdığını söyler (Tarım, 2001, s. 31-34). Fakat bu romanlar günümüze kadar ulaşmamıştır.

1929 yılında yayınlanan Halas, Mehmet Rauf'un son romanlarından dır. Anlattığı konu itibariyle romantik anlayışın hakim olduğu tezli bir eser sayılabilir. Eserin başında kötümser bir memleket havasının olması, yalnız sınırların değil zihinlerin de işgal edilmiş olarak gösterilmesi anlatıcının göstermek istediği romantik anlayışa sahip milliyetçi başkarakterin davranışlarının gerekçesini oluşturmak içindir. Zaten milliyetçilik Fransız İhtilalinden beri yani 1880'lerden 1915'lere kadar ulusları hareketlendiren baş faktör olmuştur. Halas'ın başkarakteri Nihat'da Türkçü/Turancı bir anlayışla kurgunun ateşli bir başkarakteridir.

Mehmet Rauf'un Halas romanı, bir savaştan yeni çıkmış diğer savaşın eşiğinde olan bir milletin hikâyesidir. Osmanlı Devleti, varlığını devam ettirme mücadelesi verdiği bir döneme denk gelen Birinci Dünya Savaşı'nda devrin büyük devletleri kabul edilen Rusya, İngiltere, Fransa karşısında savaşa başlayan bir tarafta yer alır. Çanakkale, Kafkasya, Irak, Galiçya, Suriye, Sina gibi cephelerde yokluk ve yoksulluğa rağmen kutsal bir savununun içinde olmuştur. Ancak aynı dirayeti müttefiki olduğu devletler gösteremez. Almanlar savaştan çekilir Türkler ise zaten bulunmak durumunda kaldıkları savaştan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 30 Ekim 1918 yılında imzalanmasıyla ayrılır. Büyük savaş sona ermiştir. Savaşı meydanlarda bitiren bu mütareke başka olayların da başlangıcı olur. Onca cephede yapılan savaşlardan geriye türlü ekonomik sıkıntılar, ne yöne doğru gideceğini kestiremeyen bir idare ve savaşın en çok etkilediği ve yeni bir yokluk savaşına giren Anadolu insanı kalır. İşte Halas romanı bu mütarekenin ardından başlayan bir süreci anlatır. Yazarı için bu konunun ele alınması oldukça elzemdir. Kitabın yazılış sürecine denk gelen yıllarda arkadaşı Hüseyin Rahmi'ye yazdığı bir mektupta doktorların kendisini yalnız yazı yazmaktan değil düşünmekten bile men ettiğini söyler (Rauf, 1998, s. 7). Çünkü yazar, felç geçirmiştir. Hastalanmadan önce başladığı Halas romanını da yine aynı mektupta eşine dikte ettirerek tamamladığını ifade eder. Yazar, hareket ettiremediği uzuvlarına rağmen beynini tatil

edememiş ve belki de bu millete karşı borcunu ödemek maksadıyla bu milli mücadele romanını yazmıştır.

Türkçü Kimliğin Oluşması ve Edebi Metne Yansıması

İnsanlık tarihinde 19. yüzyılın, şahidi olunan olaylar ve zihinlerde filizlenmeye başlayan fikirler bağlamında anılmaya değer ayrı bir önemi vardır. İnsanın yalnız kendi benliğiyle kurduğu yeni ilişki biçimi henüz konuşulmaya başlarken toplumlarda kim olduğunun farkına varmaya başlar. Bireyleşmeye başlayan insan gibi, toplumlarda iç sesinin farkına vararak dünya macerasına başladığı zamandan bugüne kendi içinde ya da kontrolü dışında ötekinin etki ettiği, değiştirdiği olaylardan paylarını alır. Gönüllü ya da rıza dışında ekonomik sistemler, sosyal olaylar, siyasi yapılar, afetler, salgınlar, savaşlar insan kadar toplumun dönüşümünü zorunlu kılan etmenler olarak kayıt altına alınabilir. Fakat özellikle savaşların ardından hattı savunma anlayışının dışında gelişen istila ve işgaller artık toplumu dönüştürmenin ötesinde onu yok etmeye, tarihin sayfalarından silmeye yönelik yıkıcı unsur haline gelebilir. Coğrafi keşiflerle gözü açılan Batı ülkeleri açılmış iştahlarını tatmin etmek için henüz kendi sistemlerine dâhil etmediği ülkeleri yem olarak görür ve saldırmak için bahane arar. Kendi aralarında yaşadıkları açlık savaşları dünyayı yıkıma sürükleyen savaşların da önünü açar. Toplumlar varlıklarını yalnız savaş meydanlarında değil fikir cephesinde millileşerek devam ettirme derdine düşerler.

Fikir hareketlerinin açık bir biçimde dile getirildiği dönemlerden biri Meşrutiyet Dönemi'dir. Bu dönemde aynı zamanda ülkenin birçok alanda yeni gelişmelerle dünya üzerindeki varlığını tekraren ispatlamaya başladığı bir zaman aralığıdır. Ancak bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda fikir hareketlerini temsil edenlerin ortak ve en genel gayelerinden biri ülkeyi bir arada tutmaktır. Batıcılık, Osmanlıcılık, Adem-i Merkeziyetçilik, İslamcılık ve son olarak Türkçülük fikirleri, savunmaları tarafından farklı ideolojilere karşılık gelse de bunu istemişlerdir. Türkçülüğün anılan akımlar içerisinde nasıl en büyük siyasi realite olduğunu Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nın kaderiyle baş başa bıraktığı Türk milletini bir milli kültüre dayanma zarureti olarak açıklanır (Güngör, 1987, s. 103). Bu haliyle diğerlerinden farklı olan Türkçülük, Türk tefekkürünün bir yansımasıdır. Yirminci asrın başlarında, Türkçülüğün bir siyaset vasıtası ve ideoloji olarak ön plana çıkmasında Batı'daki gelişmelerin tesiri olduğu açıktır. 1789'daki Fransız İhtilâli'nden sonra Batı'da hızla yayılan milliyetçilik hareketleri Osmanlı'yı etkilemiştir. Ancak Türk tarihi boyunca milliyetçiliğin halkın birliğini ve dirliğini sağlayan temel bir mefkûre olduğunu kimse yadsıyamaz. Bu yüzden Türk milliyetçiliğini yalnızca on dokuzuncu asırdan başlatmak ve Türklüğün dirilişini

sadece Batı tesirine bağlamak temelsiz ve eksik bir tespit olur. Tanzimat Döneminde Ahmet Vefik Paşa'nın ve Şemsettin Sami'nin dil ve sözlük çalışmaları Türk kültürü ve tarihi ile ilgili ciddi adımlardır. Çarlık Rusyası'ndan kaçıp Osmanlıya sığınan Türk aydınları da Türkçülük mefkûresinin yayılmasında ve sistemleşmesinde önderlik yapmışlardır. Bunlardan İsmail Gaspıralı'nın "dilde, fikirde, işte birlik" sloganıyla yayımladığı Tercüman gazetesi ortak bir Türkçe yazı dilinin oluşmasına hizmet eder. Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset isimli makalesi "Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük" mefkûrelerinin kıyaslanması bakımından kayda değer bir eserdir. Türkçülük; Balkan Savaşlarının olumsuz sonuçları, Avrupa devletlerinin emperyalist saldırıları ve Türklüğü aşağılayıcı tutumları, yok olma korkusu, Müslüman katliamı, toprak kayıplarının yarattığı intikam duygusu (Akçam, 2009, s. 54-62), başka din ve millete mensup azınlıkların ihaneti nedeniyle Osmanlı coğrafyasında hızla yayılır." (Yılmaz, 2016). Hilmi Ziya Ülken, Türk tefekkürünün realist olduğunu söyler. Ona göre "Kaderciliğin veya mistik görüşün tefekküre hâkimiyeti söz konusu olamaz. Türk tefekkürü; fikirleri ve mefhumları basitleştirir, bunlara en kolay ve en basit şekli verir. Türk tefekkürü vakalarla temasında ani ve seri neticeler çıkarır, muhtelif medeniyetlere süratli bir intibak kabiliyetine sahiptir." (Ülken, 2007, s. 17-18). Bu Türkçülük anlayışı başka ırkların düşmanlığını değil kendi ırkının gücünü göstermek derdindedir. Bu güç başka ırklardan insanlara hakkını teslim ederken, şekillendirici rolü üstlenmekten de kaçınmaz. Tam da bu nedenle Türkçülüğün tarihi sorumlulukları vardır (Gökalp, 1996, s. 27). Dolayısıyla "Türk milliyetçiliği; milletin teşekkülünü sağlayan soy, dil, kültür, töre, din ve tarih gibi manevi unsurları şuurlu olarak benimsemek, milleti ve ona ait bütün değerleri şuurlu olarak sevmek ve bunları koruyup yüceltmeğe çalışmaktır." (Hacıeminoğlu, 1976, s. 63). Özellikle II. Meşrutiyet yılları, Türkçülük adına büyük adımlar atılır. Türk Derneği (1908), Türk Yurdu (1911), Türk Ocağı (1912), Türk Bilgi Derneği (1914) gibi kuruluşlar açılır. Bu derneklerin vesilesiyle edebiyatta milli uyanış başlar. Genç Kalemler (1911), Büyük Emel (1912), Halka Doğru (1913), Bilgi Mecmuası (1913), Türk Sözü (1914), Yeni Mecmua (1917) gibi gazete ve dergilerde yazılan, yayınlanan yazılar, şiirler Türkçülük düşüncesi halka daha kolay ulaştırılır (Çetişli, 2007, s. 140-142). "Gazetelerin kuruluşu, telgrafın ve demiryollarının gelişmesi, limanların ve tarımsal üretim merkezlerinin birbirine bağlanması ile oluşan iletişim devrimi; milliyetçiliği şekillendiren yapısal, kültürel ve örgütsel unsurlar arasındaki bağı güçlendirmiştir." (Göçek, 2009, s. 65). Bununla beraber Türkçülük tanımlamaları ve yansımaları da zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Farklı bir bağlamda değerlendirmeyi Mehmet Kaplan yapar. Kaplan, bir milletten olmakla, milliyetçiliğin başka şey olduğunu savunur. "Bir milletten olmak tabii bir hadise, milliyetçi olmak ise kültür, şuur ve irade

meselesidir.” (Kaplan, 1978, s. 36). Ziya Gökalp, edebî eserlerinde, konferans ve sohbetlerinde Türkçülüğü sistemleştirmiş ve çağın şartlarına göre yorumlamıştır. O daha çok, kültürel birliğe dayanan bir Türkçülüğü benimser. “Millet; kendisine mahsus bir kültüre malik olan zümre demektir (Gökalp, 1996, s. 22).”

Türkçülük, edebiyatta kitlelerin siyasi yapılanmaya dair başkaldırısına kısa sürede cevap vermiştir. Edebi metinlerde milliyetçilik coşkulu, duygusal formlarla okurun karşısına çıkarılır. Zaten milliyetçilik kavramının “duygusal yönünün güçlü olması, ayırt edici bir özellik olarak göze çarpar. Milliyetçilik, bir ideoloji gibi kuramcıların çıkarımlarına dayanmaktansa çoğunlukla bir şairin, bir gazete yazarının ya da bir devlet adamının coşkulu söylemlerinde hayat bulur.” (Yıldırım, 2012, s. 100). İşte bu yöneliş edebiyatta Türkçü eserlerin ortaya çıkmasını sağlar. Türkçü romanlar yazılır. Son Mektuplar (1916) ve Gönül Hanım'da (1920) Türkçülükle ilgili meseleler yukarıda açıklandığı gibi kültür birliği perspektifinden ele alınır. Birinci Dünya Savaşının ardından bu doğal seyir bir zaruret haline gelerek artık başlayan milli mücadeleyi başlatan bir fikir hareketi olarak Türkçülük önemli bir görev üstlenir. Halas da, Mehmet Rauf'un edebi anlayışının ve diğer eserlerinin aksine bu cereyanın etkisinde kalarak kurguladığı bir romandır.

Milli Mücadele Romanı Olarak Halas

Roman, Halas adını taşır. Türkçe Sözlükte “bir yerden bir şeyden kurtulma, kurtuluş” (Halas, 1998) gibi anlamlara gelen halas kelimesi kurgunun temasıyla uygunluk gösterir. Aşk maceralarını konu edinen diğer Mehmet Rauf romanlarının aksine bir savaşın ön hazırlıklarından bahseden Halas'ın 1929 yılındaki ilk baskısının da başlığının altına yazar, “İstiklal Harbi Romanı” ifadesini yazmıştır. Kaplan, Hüseyin Cahid'den aktardığı meloman kelimesiyle yazarın kendisinin de meloman olduğu gibi kahramanlarına da bu merakı aşlar (Kaplan, 1999, s. 409) gibi genelleme bir yargıya ulaşırsa da Nihat bu genellemenin dışında kalabilecek biridir. Romanın başkarakteri olan Nihat, kurtuluşu sağlamak yolunda bir askerdir. Asıl kurtarıcı olarak sunulan kişiye yalnız varlığı hissettirilerek kurguya yerleştirilen Mustafa Kemal'dir. Ancak roman kişilerinin hepsi kurtuluştan yana değildir. Dolayısıyla romanın adında kastedilen halas yani kurtuluş ancak tam anlamıyla kurtuluşu talep edenlerin ve boyunduruk altında yaşamaya devam edenlerin bir fikir birliği elde edemedikleri olaylar zincirine sahne olur. Mehmet Rauf, kitabının ilk baskısına “Büyüklerin En Büyüğüne Gazi Mustafa Kemal'e” cümlesiyle bir sunuş ve ithaf metni eklemiştir. Bu bölümde yazar, gerçek kurtarıcının Mustafa Kemal olduğunu yineler. Yayınlandığında da oldukça takdir toplayan Halas, başlı başına milli mücadelenin hazırlık safhasını anlatan bir

romandır. Döneminde Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu da romanı beğenmiş, takdir ederek yazarına maddi ödül vermiştir. Hatta okul ve gençlik kütüphanelerine tavsiye edilmiştir. Bu nedenle romanın Kurtuluş Savaşı'nın gayesine, Atatürk döneminin ihtiyaçlarına uygun olduğu gösterilmek istenmiştir. (Kerman, 1981, s. 407).

Halas, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ne gibi şartlarda kurulduğu ve hangi badireler atlatılarak bu haline geldiğini anlatmak ve yazarın milletine borcunu ödemek maksadıyla kaleme alınmıştır. Nitekim o dönemlerde ve sonrasında yazılan milli mücadeleyi konu edinen romanlarda da benzer kaygıların güdüldüğü ve belirlenmiş hedeflere uygun olarak yazıldığı söylenmesi garip gelmeyecektir. Yüzyılın ilk çeyreğinde yer alan tarihe damgasını vuran konuları ele alan eser, roman tekniğinden ziyade bir milletin devamlılığında moral değer veren ifadeleriyle önemlidir. Roman, teknik ve ideoloji olarak da derli topludur. Başkarakter Nihat'ın merkezde yer aldığı peş peşe vaka halkalarından meydana gelen bir olay örgüsünü yazar iki ana bölüm ve alt bölümlerle anlatmıştır. Konunun başlangıcıyla son bölüm arasında bir denge vardır. Zaman olarak geriye gidiş söz konusu olmadığından okur, okumayı tamamladığında zihninde zaman olarak bir belirsizlik hissetmez. Zira roman, mütarekenin imzalanmasıyla İzmir'e gelen Nihat'ın burada savaş gemilerinin limana yanaştığını görmesiyle başlatılır. Giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan klasik vaka düzeninin burada iki ana bölümde mekân farklılığıyla verilmeye çalışıldığı görülür. Nihat'ın hareketliliğini de açıklayan şehirler aynı zamanda romanın yazılış amacına uygundur. İzmir'e gelişi giriş, İstanbul yaşantısı gelişme, Ankara'ya yola çıkılan son sayfalar sonuç bölümüdür.

Romanın olay örgüsü Nihat adlı bir askerinin Türkçü olması, milli mücadeleyi başlatan bir teşkilatlanmaya girmesi ve vatan için mücadeleye evrilmesi üzerine kurulmuştur. Birbirinden bağımsız olan olay örgüsü ve metin halkaları birleşerek kurguyu oluşturur. Olay örgüsü önemlidir. Çünkü "Bir romanın estetik ağırlığı, değeri, büyük ölçüde biçime dayanır, biçim de olay örgüsünden doğar." (Forster, 1982, s. 136). Halas romanındaki bu stratejik biçim kaygısını ayrıntılı metin halkalarıyla açıklamak mümkündür:

- Suriye cephesinde yaralanan, tedavi ve ardından izin nedeniyle İstanbul'a gelen Nihat'ın İzmir'e gelmesi, Beatrice'yle ilişkisi
- Mütareke'nin imzalanmasıyla izni uzayan Nihat'ın İzmir'de Yunanlılara ait savaş gemilerinin limana yanaştığını görmesi
- Nihat'ın İzmir limanına yaklaşan gemilere karşı önce yakın arkadaşları sonra gayrimüslimlerin tavrını değerlendirerek katı bir Türkçü olması

- Nihat'ın yakın çevresiyle fikir ayrılıkları, onların milli duyarlılıktan uzak olduğunu fark etmesi ve arayışa girmesi
- İzmir'de Kadirzade Şevki Bey ve Miralay emeklisi Emin Bey'le tanışması
- Miralay emeklisi Emin Bey'in referansıylâ İstanbul'a yola çıkış
- İstanbul'da Ekrem Behiç Bey'in çevresine girmesi ve İclal'le tanışması
- İstanbul'dan Ankara'ya gitmek için yola çıkışı ancak yakalanarak İngiliz hapishanesinde tutuklu olarak kalması
- Hapishaneden kurtulup İclal'i yanına alarak Ankara'ya doğru yola çıkması

Roman yukarıda yazılmış olunan dokuz vaka halkası etrafından gelişen olaylarla örülüdür. Birinci ana bölüm Mütareke Kötülükleri Çöküş Uçurumunda adını taşır. Kendi içinde on bir alt bölüme ayrılır. (İlk bölümün alt bölüm başlıkları şöyledir: 1. 16 Kasım 1918 Çarşamba Günü İzmir'de, 2. Çeşit çeşit 3. Yazık Mağluplara 4. Denizde Bir Ceset Gibi 5. Kurtarıcı Henüz Bir Rüya İken 6. Aşk Değil, Memleket 7. Ateş, Kan ve Yağma, 8. Bir Hürriyet ve İtilafçı Evinde Akşam Çayı 9. Yağma ve Vuruşma 10. Kalp Kalbe 11. İlk Direniş Silahı) İlk ana bölüm altı vaka halkasını kapsayacak genişlikte, oldukça ayrıntılı anlatılmıştır. Çünkü henüz insanların milli mücadeleye dair ön bilinci yoktur, birbirilerine karşı güvensizlik hâkimdir. Dolayısıyla benzer hayallere sahip insanların birbirini bulması, tanınması ve açık açık ortaya çıkararak konuşmaya başlaması işin en zor tarafıdır. Romanın bu bölümleri Halas başlığının nasıl bir ihtiyaçla ortaya çıktığını da gösterir. İkinci ana bölümde Nihat'ın tercihlerinin gerekçeleri buradadır. Ya da Nihat'ın eleştiriye uğrayacak tavır ve kararlarında yazar peşin cevaplar sunmuştur. Çünkü ilk üç vaka halkası ve ilk üç alt bölümde gayrimüslim ve müslüman Türkler gayet iyi geçinir. Zaten dördüncü alt bölüme “O günden sonra Nihat için çok acı veren bir hayat başladı.” (s. 62) diye girilir. Çünkü Nihat İzmir'e savaş gemilerinin demirlemesine rağmen şehrin ahalisi olan birçok gayrimüslimin buna itiraz edeceğini düşünür. Gemilerin gelişiyle beraber daha ilk günlerde değişen tavırlar genç adamın uyanışını sağlar. Ona göre artık Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur. Hâlbuki asıl hayal kırıklığı yeni başlar. Nihat'ın İzmir'de Türklerden oluşan yakın çevresi, arkadaşları da gayrimüslimlerden daha iyi değildir. Öyle ki gemilerin limana yanaştığı gün arkadaşları Fazıl Şükrü, Rüsuhi ve Kemal Mümtaz'la hemen orada olanları izler ve tartışırlar. Rüsuhi, Nihat'ın orada bulunmasını alaya bile alır. “Demek bu habere aldandın güya gemilerde Karun hazineleri geliyormuş gibi yağmaya mı geldin?” (s. 20) der. Bu sahne, savaşın sonucunu somutlaştırmıştır. Mütareke denilen olay aslında işgale bahane arayanların resmileştirdiği bir belgeden ibarettir. Öyle sinsice hazırlanmış ve imzalanmaya mecbur bırakılmıştır ki okumuş yazmış delikanlılar bile başlarına gelen felaketin farkında değildir. Elinde Yunan bayrakları

taşıyarak “Yaşasın Venizelos” naraları atıp limana yürüyen yerli halkın onlara hürmetle yol vermesi Nihat’ın hemen hemen herkesten aynı tiksintiyi duymasına neden olur.

İkinci ana bölüm İzmir’den İnönü’ye adını taşır. (Bu bölümde 1. Anadolu Kaynıyor 2. Bir Aksilik 3. Köyde Bir Gece 4. Casus Pençesinde 5. İngiliz Bodrumunda 6. Sorgu 7. Gene Beatrice 8. Merak ve Acı 9. İsyancılar, Direnişler, Zaferler 10. Ankara’ya Doğru adlı alt bölümlerden oluşur.) Bu bölüm Nihat’ın Türkçü kimliğinin bir tercih olmaktan çıkarak zorunluluk olduğunu gösteren olayların da başladığı bölümlerden oluşur. Çünkü İstanbul hayatında işgalci devletlere mensup kişilerin nasıl bir istila anlayışıyla hareket ettikleri görülür.

Aslında Halas romanı yalnız mücadele hazırlıklarının, arka fonda Anadolu içlerinde başlamış yeni bir savaşın anlatıldığı romandır demek doğru olmayabilir. Çünkü romanda başkarakterin nezdinde toplu bir millileşme hamlesinden bahsedildiği gibi kurgunun geneline hâkim olan Türkçülük tercihinin de büyük oranda yer verilir. Karakter o güne kadar ki anlayış sınırlarından, yaşadığı mekân tercihinin hatta aşk ilişkisine kadar öncelikle eski hayatından temizlenir, milliyetçi genç profiline uygun hale getirilir. Aşk hayatı ve evlenmeyi kararlaştırdıkları kadının özellikleri kurulması hayal edilen yeni, bağımsız ülkeye layık bir aile modelini de okura sunar. Ancak yine de asıl gaye vatan aşkıdır. Yazar, karakteriyle gerekirse kadın aşkını terk edebileceğini ispatlarken vatan ve millet aşkının vazgeçilmez olduğunu Türkçü başkarakter olarak vurgulayacaktır.

Bir Roman Karakteri Olarak Türkçü Nihat

Bir duygu ve düşüncenin en ince hatlarla işlendiği alanlar edebi metinlerdir. Karakterler bu alanlarda kurgunun imkânına göre vurgulanması gereken konuyu okuruna en çarpıcı şekilde canlı örnek olarak aktarır. Halas romanında Nihat da tam bir kurtuluş nefesidir. Öyle ki, “...ben de o Türkler’denim ki yaşayacaksam serbest yaşamaya yemin etmişimdir. Eğer bir iş görerek kazanırsam ne iyi, eğer kazanamazsam esir olarak yaşamaktan ve Avrupa’larda semeresiz, şerefsiz ve tembel bir hayat sürmektense ölümü tercih ederim.” (s. 243) diyecek kadar savunduğu fikrin cesur temsilcisi olmuştur. Halas romanı değerlendirilirken de asli şahsın çevresinde odaklaşan bütün olayların bu fikri telkine çalıştığını söylenir (Özbalcı, 1997, s. 206). Bu nedenle başkarakterin gerek arkadaş seçimi gerek aşk ilişkisi gerekse yanında yer alacağı kişiler bakımından hep ikilikler arasında kaldığı ve seçimini kurtuluşa uygun olandan yani Türkçülükten yana gösterdiği görülür. Mustafa Özbalcı, yazarın diğer eserlerindeki romanların şahıslarıyla beraber yaptığı kıyaslama da hem konu hem de çizilen tipler açısından tamamen farklı bir muhtevaya sahip olduğunu tekrar

eder. Yalnızca mekân olarak Genç Kız Kalbi ve Define gibi konusu İstanbul dışında geçen bir romanlarıyla benzerliği vardır.

Halas romanında günlük tutma ya da hatıra anlatma üslubunda bir anlatım tercih edilmez. Nihat uzaktan seyredilerek, anlatılır. Bu nedenle tanrısal bakış açısıyla yazılmış bir metindir. “Temel karakteri itibariyle ‘her şeyi bilme’ esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunar. Böyle bir imkânla donatılmış anlatıcı figür, adeta ‘Tanrı gibi’, her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir. Kelimenin tam anlamıyla o, her şeyin üstünde ve her şeye hâkimdir (Tekin, 2001, s. 50).” Bu bakış açısı roman boyunca karşıt değerlerin üretilmesine neden olan kişi ve olayları detaylarıyla takip ederek başkarakter Nihat’ın daha iyi anlaşılması için okuyucuyu yönlendirir. Karakterlerin zihinlerine girip zaman zaman iç konuşmaları okura seslendirerek zaman zaman niyeti hissettirerek kurgu içinde şeffaflığı sağlar. Yazar, bu bakış açısının sunduğu imkânlardan faydalanarak milli mücadelenin teşkilatlanma aşamasını başarılı bir şekilde anlatır.

Kurgunun ilerleyen bölümlerinde kuvvetli bir Türk milliyetçisi olacağını göreceğimiz Nihat’ın aslında zaman zaman ırkçı eleştirileri alabilecek yaklaşımlarından önce zannedildiğinin aksine herkesi kucaklayan bir yapısı vardır. İzmir’de kaldığı pansiyon Frenk mahallesindedir. Pansiyon sahibi bir Rum’dur. Sporting gibi bütün halkın ortak kullandığı mekânlara gider gelir. Gönül işlerinde de bir taassubu yoktur. İzmir’deki günlerinde sonradan kaderini değiştirecek olan İngiliz bir ailenin kızı olan Beatrice’yle bakışır. Peki ne olmuştur da Nihat bu hallerinden vazgeçip, zaman zaman ırkçı denilebilecek fikirlerin savunusunu üstlenmiştir?

Aslında Halas romanında yukarıda verilen vaka halkaları dışında sadece aşk ilişkisi etrafında okuma yapılarak benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. İclal-Nihat beraberliği gibi temel bir aşk hikâyesinin yanında Beatrice-Nihat ilişkisi de kurguya dahil edilir. Romanın başında Nihat İzmir’de yaşayan Beatrice adında bir İtalyan kızdan hoşlanır. İzmir’de mütareke sonrası Rumlarla ilgili olaylar patladığında Nihat için yıllardır birlikte yaşadıkları azınlıklar ve Avrupalılar’ın Osmanlı’nın düşmanı oldukları fikri kesinleşir. Bu nedenle kendisiyle evlenmek isteyen Beatrice’yi hem Hristiyan hem de İtalyan olan bir kızla asla evlenemeyeceği gibi bir ön kabul reddeder. Romanda erkek ve kadın arasındaki ilişkide alınan bu karar yalnız duygusal gerekçeleri olan değil bunun yanında düşünsel temelleri de olan bir ırk probleminin başlangıcıdır. Nihat kendi kendine “Neme lâzım, diyordu; bu bir İngiliz... Ben ise bir Türküm... Üstelik ırkın temizliği için her kaydı çiğnemeye mecbur bir Türk...” (s. 97) diye konuşarak tavrını koyar.

Gelişen olaylar Nihat'ı haklı çıkararak devam eder. İzmir'e savaş gemilerinin gelmesine verilen tepkiler, uzun zamandır bir arada hoşgörüyü yaşamaya alışmış bir şehrin ahalisinin karşısına bir fırsat çıkar çıkmaz bunca yıl yapılan iyilikleri unutmaması Nihat'ın da aynı hoşgörüyü yaşamaya devam etmesini engellemeye başlar. İzmir'in işgaline haklı sebepler bulan Beatrice'nin babası Daster'la yaptığı konuşma onun için son ümidin de bittiğinin göstergesi olmuştur. Bir vefa ve akliselim örneği olmasını beklediği Daster'ın tavrı sonunda "Nihat vurulmuş, yaralanmış, harap olmuştu. Karşısında gördüğü adam, birçok defa konuştuğu zaman bu meseleler hakkında hep kendi gibi düşünen adam değil miydi neden şimdi böyle dönmüştü, ne çabuk onların tarafına geçmişti?" (s. 53) diye genç adamın ruh hali tasvir edilir.

Beatrice ve ailesinin de Yunan tarafında olduğu anlaşılır. Evlerine astıkları Venizelos tablosu, işgalin haksızlığı karşısında Nihat'ı desteklemeyip aksine yenik bir milletin bu durumu kabul etmesinden başka çıkar yolunun olmadığını düşünmeleri onu bu aileden soğutmaya yeter. Nihat hem pansiyonu hem de hoşlandığı genç kızı terk eder ve Türk mahallesinde başka bir pansiyona yerleşir.

Daster'ın Türkleri mağlup görmesi ve işgalleri haklı kabul etmesi Nihat için bir dönüm noktası olur ve iki aydır aşka yakın bir duyguyla bakıştığı kadını bile hemen bırakır gider. Sonradan bir vesileyle tanıştığı hayat kadını olan Rum kızını da aynı vefasızlık, nankörlük duygularıyla yargılar. Anlatıcı dışardan bir ses olmasına rağmen yine de yazarın tezine bağlı kalarak başkarakter tarafında bir tutum içindedir. Örneğin Nihat, bu Rum kızın başına gelen talihsizlikler sonucu kötü yola sürüklendiğini duyduğunda verdiği tepki nedeniyle eleştiriye maruz kalabilecekken anlatıcı, karakterin tutumunun haklılığını açıklamak istercesine konuşur:

Eğer bu ırka karşı en kanlı bir düşmanlıkla ve zehirli yaralarla ezeli bir nefret duymasaydı, bu kız için büyük bir acı duyacaktı. Fakat ihtimal dünyanın bu karanlık gecesinde, şimdi İstanbul'da veya başka işgal altında olan Türk memleketlerinde ne kızcağızlarımız vardı ki böyle mutlak koşullar altında fuhuş yataklarında ırgat heriflerin keyiflerini getirmekle meşguldü. Eğer acımak lazım gelse ve kurtarmak icap etseydi, eğer yardım ve korumaya lüzum görseydi iyilik ve lütuf için kendi Ayşe'sini kendi Fatma'sını tercih eder; saracağı yaranın hiç olmazsa bir Türk göğsünde olmasını evla bulmaz mı idi? (s. 76)

Yine de kendinden beklenmeyen bir merhametsizlik göstererek kendi bedenini pazarlamak zorunda kalan mağdur kıza karşı acıma duygusu hissetmek istemez.

Ne yaparsam yapayım, iyi bir nazarım, faydalı bir hareketim, şefkatli isteğim yalnız Türk içindir. Çünkü bizde de başkalarında olduğu kadar, belki, belki değil şüphesiz daha çok

avuntuya muhtaç kalpler ve korunma arayan canlar var. Ve bu canlar benim kanımdan, benim ırkımdan ve benim benliğimden oldukları için bence bin kere daha kutsaldılar. (s. 76)

Yazar ilk ana bölümde o kadar kızmıştır ki, anlatıcısı aracılığıyla, bu Girit eşkıyasına benzer kafileye yol veren, tepki göstermeyen kişileri “hayvan halk” (s. 21) diye tanımlar. Seyrettiği işgal karşısında sapsarı olan şaşkın Nihat, ne halt ediyorlar diye bağırırken arkadaşı Rüsuhi, Nihat’ın onların üzerine atılacağından korkarak “Canım dur bakalım, bir kere anlayalım da ... telaş etme... bu ne sinirlilik ya hu? Baksana zangır zangır titriyorsun.” (s. 22) diyerek sabretmeyi önerir. Oysa İzmir “Zito, zito venizelos” nidalarıyla sessiz sedasız işgal edilmektedir. Bu olayın vahameti bir tarafa Rüsuhi olaya hükümetin el koyacağına, onlara haddini bildireceğine hatta onları havlamaktan alıkoyacağına inanarak Nihat’ın akan gözyaşlarını silmek ve öfkesini teskin etmek ister. Yine de atıl, duyarsız aydın kişi yaftasından kurtulamazlar. Çünkü Rüsuhi’nin yazıhanesi şehrin aydın Türkleriyle dolan bir yerdir. Burada olayların değerlendirmesi kadar halkın hali de konuşulur. Kemal Mümtaz, halkın hiçbir şeyden habersizce kahvelerde oturmasını, nargile fokurdatmaya devam etmesini, memurların tembellik zindanına gömülmesini ve hükümetin sessizliğini eleştirir. Ateşli bir vatansever olarak vatanın haline dair makaleler yazar. Mütarekenin Osmanlı Devleti’yle beraber savaşmış, mağlup olmuş müttefiklerin hiçbirisini bu kadar tehlikeli durumlara sokmadığının farkındadır. Nihat, arkadaşlarının tepkilerini sessizce dinler. Çünkü aralarında ittihatçı geçinenler de vardır. Bu durumda savaş gemilerini gördüğü andaki parlamayı bırakarak neler yapabileceklerini düşünmeye başlar. Düşman yalnız limandan savaş gemileriyle girenler olmadığının farkındadır. Yanı başında da bu milletin gücünü unutmuş olan, bağımsızlığı hayal etmekten bile imtina eden iç düşmanlar vardır. Nihat, umutsuz olmayı da düşmanlık olarak görür. Arkadaşları arasında en vatansever zannettiği Kemal Mümtaz’ın bile çöküş ve parçalanmadan bahsetmesi, milletin bölüneceğine, devletin, milletin bitik olduğunu İngiliz Daster gibi kabullenmesi genç teğmeni hepsinden uzaklaştırır. Bu nedenle ümidini kesmez. Yeni bir mücadelenin başlangıcını başka yerlerde aramaya karar verir.

Devrin ruhu, zedelenmiş duygularla, incinmiş karakterlerin panoramasıdır. Öncelikler değişmiş vatan hisli evlatlarından ayrı ve aşırı bir duyarlılık bekler olmuştur. Barışın vadettiği şey bazı devletlerin istediği zevk ve sefayı kendine ait olmayan topraklarda dilediğince sürdürmesini sağlarken Nihat gibi vatanın öz evladı olan halis vatanseverler yaban kalmıştır. Nihat’da İzmir ahalisi içinde müslim ya da gayri müslim ayırt etmeden herkesin yanında bir yabancısıdır. Romanın bundan sonraki bölümlerinde Nihat’ın davranışlarının nedenini açıklayan bu olaylardan sonra artık genç teğmene milliyetçi davranmak dışında bir seçenek

kalmamıştır. Sporting'e giden, Osmanlı Devleti'ne ihanet eden milletlerle özellikle Yunanlılarla iş birliği yapan, kendi topraklarında onun gibi vatan evlatlarını ötekileştiren herkes Nihat'ın düşmanıdır. Bu düşmanlara karşı gerçek bağımsızlığa inananlar birleşmeli ve mücadeleyi tez elden başlatmalıdır.

Şimdi bugün bu genel çöküntüde kimse evine girmemeli, kimse bir yerde oturmamalı idi. Hatta kimsenin zevk ve keyif düşünmek değil, sakin ve rahat durmaya bile hakkı yoktu. Herkes feryat ve acıyla fırlamalı, toplanmalı, başarılı olmayarak ezilmek muhakkak olsa, binde bir ümitle bile, kükremeli, ezici ve güçlü bir toplum olarak düşmana hücum etmeli, çarpışmalı, vuruşmalı, boğuşmalı, bu bizi ezen mağlubiyeti, belimizi kıran mütarekeyi ve daha kim bilir neler yapıp hayatımızı mahvedecek, Türklüğü ortadan kaldıracak uzlaşmayı, reddetmeli ve bütün düşmanları itmeli, sürmeli vatandan çıkarmalı idi. (s. 59)

Büyük Savaş'ta bütün etnik unsurların sınırlar içerisinde huzurla yaşaması ve imparatorluğun ruhunu korumak için savaşıyor ve hatta yaralanan Nihat artık Türklük için savaşmanın lüzumunu hisseder ve haykırır durumdadır. Bu heyecan ona değişik hayaller gördürecek ve bir kahramanın doğuşunu okura hissettirecektir. Romanın adına uygun bir hareketle uyanışı başlatacak kişinin kendi olduğuna emindir artık. Bu halini sanki Allah'ın gözü önündeymiş gibi milli mücadelenin bir neferi olarak beyanname niteliğinde bir yeminle "Bundan sonra her hareketim, her nefesim, her duygum ve her meylim vatan için olacak...Yalnız ve yalnız memleket için yaşayacağım... Ve hayatımı onu kurtarıp mesut etmeye hasredeceğim... vallahi, billahi!..." (s. 61) diyerek pekiştirir.

Nihat yalnız fikirleriyle değil yaşayışıyla da artık kendi Türklük anlayışına uygun davranır. Türk mahallesinde oturur, Türk lokantasında yemek yer. Çoğunlukla yabancıların gezdiği Kordon gibi yerlerdense mahalle kahvelerinde oturmayı tercih eder. O, her gerçek Türk'ün asker yaradılışında olduğuna ve er geç kendisiyle yola çıkacak birilerini bulacağına emindir. Ve öyle de olur. Yakın arkadaşı dahi olsa kendi gibi tam bağımsızlığın gerçekleşeceğine inanmayan herkesten uzaklaşır.

Nihat için Müslümanlık ile Türklük farklı şeyler değildir. Bağımsızlıktan vazgeçip İngilizlerle işbirliği yapan padişah ve hükümete kızar. Öyle ki takip ettiği gazetelerden birinde Ayasofya caminin duvarında dört halife isimlerinin yazılı olduğu levhaların indirilip yerine putların konulması da onu çok yaralar.

Roman sınırların küçüldüğü, insanların güçsüzleştiği, tıpkı bir insanın uzuvlarını yitirmesi gibi vatanın İç Anadolu'nun belli şehirlerini kapsayan başsız bir anaya döndürülmeye çalışıldığı, realitenin zirvesinde görünen acı sahnelerle umudu günden güne biten insanların hikâyesidir. Hırsından kendi kendini yiyip bitiren Nihat için İzmir'in

sokakları cehennem gibidir. Bu kapıyı bekleyen yabancı kuvvetlerin temsilcileri Türklerin katıksız düşmanıdır. Genç ve yaralı asker için kendisine en yakın fikirlerde bulunan arkadaşı Kemal Mümtaz bile İngilizlerin himayesinden başka kurtuluş görmez. Kemal Mümtaz, aydın zannedilen birçok Türk gibi İngiliz Muhipler Cemiyetini kurmak gerektiğini söyler. İşgalin hükümsüzlüğünü haykırmak varken herkesten önce teslim olmak acizliktir. Nihat'sa, kesin ve kati bir şekilde tam bağımsızlığı ister. Bu tam bir Türk askeri tavrıdır. Tek bir kanını feda edemeyeceğini söyleyen arkadaşına karşılık damarlarında bir damla kan bile olsa onu memleketin kurtuluşu için akıtmaya hazır olduğunu defalarca ve her fırsatta yineler. Eninde sonunda bir “münci” çıkacaktır. Ondaki bu azim ve kararlılık Kemal Mümtaz'ın fikirlerini değiştirecek kadar etkili olmasa da ona yoldaş olacak kişileri bulması için yardımcı olmasını sağlar. Nihat işte Kadırzade Şevki beyle ve Miralay emeklisi Emin beyle böyle tanışır. Bunlar gizli bir teşkilat kurarak vatanın kurtuluşu için çalışan kişilerdir. Özellikle daha sonra bir öğretmenle öğrenci hatta baba ve oğul gibi olacağı Emin Bey Türk milletine olan güveniyle Nihat'ın hayran olduğu bir kişiliktir. Bu teşkilatla çeşitli zamanlarda yaptıkları toplantılar özellikle Emin beyin konuşmaları yapılması planlanan milli mücadelenin programını çizmeye başlar. Bu yapılanmalar Ege bölgesinde Kuvayi Milliye'nin kuruluşudur.

Romanın kurgu zamanı tarihi olarak oldukça zor günlere denk gelse de yazar Nihat'ın şahsında millete cesaret verecek cümleler kurar. Türk gençliğinin her birinin bir kahraman olduğu gerçeği işlenir. Nihat'ın zaman zaman düştüğü ümitsiz hallerde bile Emin Bey “sen ümitsizliğin ne olduğunu bilmemeli ve anlamamalısın. Gençsin, altın bir cevherin var, bu millet senden pek çok hizmet bekler. Bu hizmetleri yapabilmek için ümitsiz olmayacaksın. Karamsarlık öyle bir kurttur ki, düştüğü vicdanları ve kalpleri o anda kemirir, yer, mahveder.” (s. 88) der. Bu moral, teselli ihtiyacı aslında bir kurtarıcıya duyulan özlem nedeniyledir. Çünkü gayretleri olsa bile onları bir araya getirecek, mücadele azmini artıracak biri lazımdır. Romanın bu sayfalarında adı verilmese de yazar, kurtarıcı olan Mustafa Kemal'in geleceğini haber verir. Nihat'ın uyanış süreci İzmir'deki hayatını kapsar. Fakat uyanış onun için yeterli değildir. Bu yüzden daha iyi bir örgütlenmenin içine girmek için Emin beyin referans mektubuyla İstanbul'a gider. İstanbul'a gideceği günlerde Emin Bey vefat eder. Nihat pasif bir direnişin içinden kaçarken yanında Emin Beyin arkadaşı Ekrem Behiç bey ve kızı İclal'e teslim edilmesi gereken mektuplar vardır. İzmir ne kadar işgalin en acı örneği olmuşsa İstanbul'da da durum farklı olmayacaktır.

Tarih, kader ve kadınlar Nihat'ı sınamaktadır. İzmir'den ayrılmadan önce, Beatrice, Nihat'a vatanının halinde düzelme umudu olmadığını dilerse zengin olan babasının serveti ve

korumasıyla çok rahat yaşayabileceğini teklif eder. Kendisinden hoşlanan erkekleri reddeden kadın, Nihat'a ilk gördüğü andan beri âşıktır. Onun için de Nihat'la karşılaşmış olmak bir kaderdir.

Ben sizi kusursuz bulmaya ezelden hazırlanmış ve beğenmek için ezelden kaderimin hükmünü giymiş bir kızdım. Anlıyorsunuz ya, sizi sevmeye mahkûmdum. İlk günler bunun bir aşk olduğunu şüphe etmeksizin, öylece, bilmeksizin, bilemeksizin gayri ihtiyari cereyana kapılmış, akıp gidiyordum. (s. 101).

Beatrice'nin tek taraflı kalan aşkının ne kadar samimi olduğu ortaya çıkacaktır. Ancak Nihat, hayatı başka cereyanlarda akan ve kendine gene başka vazifeler tayin etmiş bir adamdır. Beatrice'nin aşkını istemez fakat kutsal davasına katkı sağlayacak yardımını kabul eder. Nihat'a olan samimi aşkını kurgunun sonunda ispat edecek olan genç kız anlatıcıya göre Batı'yı temsil eden, önce insan sonra vatan diyen bir zihniyetin temsilcisidir. Bu anlayış genç teğmen için bir kez daha ırk farkını hatırlatır. Aynı ırktan olmayanların ne kadar derin aşkla bağlansalar da asla birleşemeyeceklerine inanır.

Nihat'ın Türkçü tavrı İstanbul'da Ekrem Behiç Bey'le had safhaya ulaşır. Emin Beyin kızı İclal'de Beatrice'nin karşıtı bir kadın karakter olarak kurulacak bağımsız yeni düzende vatanı temsil edecek, nurlu bir kişi olarak tasvir edilir. Teğmenin ona âşık olmasındaki en büyük sebebin “özü, zerresi bile Türk, Türk kızı Türk” (s. 166) olması gösterilir. Nihat'la olan yakınlaşması kurguda nişanlılıkla kalmıştır. Fakat onlar Ankara'ya doğru yeni bir vatanın kurtarılışı, kuruluşu için beraber yola çıkarlar. Asıl amaç vatanın kurtulması için verilecek mücadeledir. Bu nedenle beşeri aşk, vatan aşkına feda edilebilir. İclal'in hisleri de bunu desteleyecek şekildedir.

Zira siz, dünyaya hayat, aşk vermek ve harikalar vücuda getirmek için gelmişsiniz, tek bir kelime söyleyiniz ve beni hayatınıza kabul ediniz... Hayatlarımızı birleştirelim. Emellerimiz bir olsun... İkimiz birlikte öyle büyük şeyler yaparız ki... Emsali dünyada görülmemiştir. (s. 174)

Olay örgüsünün tanrısal bakış açısıyla anlatılması aynı zamanda olayların ve kişilerin ön yargılardan arındırılarak aktarılmasını sağlar. Bu durumda okur, Nihat'ı ve diğer şahısları Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yapılan işgallerin haksızlığı, medeni denilen Batı'nın barbarca davranışlarını bu bakış açısıyla duyar.

Zaman olarak geriye gidişlerin olmadığı sürekliliği olan bir zaman dizgesini takip eden roman, okuru bu anlamda yormaz. Yazarın mekân seçimiye kurtuluş fikrine uygundur. Romanda özellikle üç büyük şehir yer alır. İzmir'de başlayan olaylar İstanbul'da devam eder.

İzmir nüfus yoğunluğunca ülkenin diğer şehirlerine nispetle gayrimüslim nüfusun çokça yaşadığı bir yerdir. Nihat bu durumdan faydalanarak işgal için kendisine destek bulacağını zannederken ne onlardan ne de onlarla beraber yaşayarak bencilleştiğini, dejenere olduğunu düşündüğü müslüman Türklerden milli direnişe umut olacak birini bulamaz. Mekân değişikliği ihtiyacı asıl buradan çıkar. İstanbul'da da durum çok farklı değildir fakat gizli teşkilatlanmanın daha güçlü olması ve onun için Ankara kapısının açılmasını sağlaması bakımından İzmir'den daha iyidir. Başkarakterin nişanlısı İclal'le kısa bir İzmir'e gidip gelmesi dışında bir şehir değişikliği olmaz. Ancak mücadelenin asıl mekânı Anadolu'dur. Bu nedenle yazar Üsküdar'ı kurtuluşun başladığı yer olarak göstererek üçüncü mekân olarak Ankara'yı seçer. Fakat romanda başkarakter veyahut başka birinin Ankara'da yaşadığı görülmez. Ankara bir ideal şehir olarak okura hissettirilir. Bununla beraber romanda dar mekân olarak pansiyon, ev gibi yerler de geçer. Ancak bunlar daha çok yakın diyalogların yapıldığı alanlardır. Böylesi mekân olarak en uzun süreli kalınan yer İngiliz hapishanesidir. Nihat yaklaşık sekiz ay dar, küçük, pis bir hücrede tutulur. Buranın başkarakter üzerinde olumsuz tesiri elbette vardır. Ancak yazar burada hissedilen duygulara yönelik derin psikolojik çözümlemelere girmez. Fakat Türkçülük fikrini pekiştirecek Batı ülkeleriyle kendi ülkesi arasında bir karşılaştırmayı yapar.

Nihat bazen iç monolog tekniğiyle düşüncelerini anlatıcı haricinde okura duyursa bile eserin geneline hakim olan bir teknik olduğu söylenemez. Nihat'a yardımcı olan karakterler olmasına karşın eserin arka planında asıl kurtarıcı olarak romanda yer almayan ancak varlığı güçlü hissettirilen Mustafa Kemal vardır. Direnişin doğuşuna engel olan, "pasif karakterler, tematik gücün geliştirilmesine engel olan" (Aktaş, 1991, s.154) diye tarif edilen kişilerdir. Ancak bunlar da Nihat'ın kısa sürede onlardan ümidi kesip arayışa girmesine neden olarak aksiyonu hızlandırırlar. Nihat onları değiştirmek için herhangi bir çaba içerisine girmez. Aksine kendisini değiştirir, Türkçülüğü seçer. Aynı zamanda okurun bu karakterleri görüp izlemesi mücadelenin başlatılması, düşmanların belirlenmesi açısından yazara yardımcı olur. Menfaat duygusu yerli ya da yabancı ayırt etmeden neredeyse herkesi kuşatmıştır. Bu nedenle yazar, karakterlerini kişisel çıkarını düşünenler ve bağımsızlığı arzulayanlar olarak iki ana kola ayırır. Bunlar dışında çok fazla yan karakterden bahsetmez.

Nihat'ın gözü kara kahramanlığı yalnızlık, mal/mülk, hapislik ile sınıanmış fakat kurgudaki kader onu daima umutlu olmasını sağlayacak faktörlerle karşılaşmaktan alıkoymamıştır. Ankara'ya kaçıışı sırasında ona yardım eden Anadolu kadınları toplumun temel taşlarının hala yerli yerinde durduğunu ona ispatlar. İzmir'de tamiri zor görünen ve geri

dönüşümü için yalnız ordunun kazandığı zaferlerin yetmeyeceği aydın kopukluğu İstanbul'da da farklı değildir. Fakat Üsküdar ve ötesi özellikle Ankara vatansever evlatlarını kucaklamak için bekler. Artık Nihat, ümitsizlik gibi katil bir ruh halinden tamamıyla kurtulmuştur. Sinesinde ilahi kuvvetler yaratan millet benzer Türkçü düşüncelerle hareket edecek arkadaşlarla dolu olan ve Nihat ve İclal'i bağrına basarak hem yeni ve sağlam bir ailenin varoluşunu hem de yeni ülkenin varoluşunu simgeler.

Olay örgüsünün Nihat'taki değişim ekseninde takibi yapıldığında Mehmet Rauf'un kurguyu Nihat'ın uyanışı yani bireysel uyanışla başlayan bir milletin uyanışına dolayısıyla bireysel milliyetçilikten kolektif ve yapılandırılmış bir mücadeleye evrilen uyanışa çevirdiği okunur. Bu durum Meşrutiyet romanlarının kahramanları ideal hale getirme iddiasına uyan bir durumdur. Genç teğmen artık idealize edilmiş Türkçü bir askerdir. Yanında da yine ideal kadın olarak sunulan İclal tercih edilir ve okura sunulur. "Meşrutiyet romanında kadına yüklenen bu yeni kimlik, elbette hem Osmanlıda hem de bütün dünyada ortaya çıkan siyasî ve sosyal gelişmelerle doğrudan ilgilidir." (Kurnaz, 1991, s.77-98) Bir tarafta nankörlük etmiş Türk düşmanı Mister Daster ve rahat bir yaşam teklifiyle sevdiği adamı elde edebileceğini düşünen kızı Beatrice diğer tarafta yılmaz bir savaşçı, Türk fitratına en yüksek meziyetlerle sahip Emin bey ve mücadeleye, yoksulluğa hatta ölüme bile beraber gitmek isteyen İclal vardır. İclal'in farklı konulardaki tavrı ve bakışı da daha mütevazıdır. Handan İnci Elçi, mekân konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk apartmanlarında gayrimüslim tüccarlar oturur. II. Meşrutiyet'ten sonra Türkler arasında da yayılmaya başlayan apartmanlar, romanların hemen hemen hepsinde olumsuz bir bakış açısıyla işlenmiştir." (İnci Elçi, 2003, s. 251) der. Bu teze uygun olarak İclal, dönem romanlarında olumsuzlanan apartman hayatından ve orada yapılan eğlencelerden hoşlanmayan yerli biridir.

Devir Türkçülüğün idealleştirildiği, yeni insana yeni rollerin biçildiği bir zamandır. Dolayısıyla erkek karakter zihnindeki fikirler kadar kadının bakışı da önemlidir. Yine de kurgu da örnek davranış gösterenlere saygı duyulur. Beatrice, aşkı için iki defa hayatı pahasına tekliflerde bulunmuş ancak ikisinde de başka ülkü, hayat ve hayallerin peşinde oldukları için reddedildiği adam tarafından romanın sonunda "altın gibi bir kalbe" sahip olduğu onaylanarak hakkı teslim edilir. Çünkü Türkler hiçbir ırkın düşmanı değildir. Kendi bağımsızlığına saldıran, işgalci anlayışa karşıdırlar. Halas bu idealleştirilen kahramanlarla Milli mücadeleye damgasını vurmuştur.

Sonuç

Halas romanı Mehmet Rauf'un diğer romanlarının yanında konusu, olay örgüsü ve söylem tarzıyla başka bir noktadadır. Türklük bilinciyle vatan sevgisi beraber yüceltilir. Mütareke Dönemi'nin barışı getirdiği zannedilen ortamında yaşanan çelişkileri önce Beatrice-Nihat sonra İclal-Nihat aşkıyla okura anlatılır. Bu nedenle Türkçü bir karakter olan Nihat'ın anlatıldığı Halas, konusuyla olduğu kadar karakterleriyle de okur dikkatini daha fazla gerektiren bir romandır. Bir milletin bağımsız olma arzusu kadar Türkçü başkarakterin davranışları da örnek alınası bir yaşantı modeli sunar. Milli mücadelenin konu edildiği romanlarda nankörlük eden gayrimüslimler, işbirlikçi içerideki hainler, çıkarıcılar, ümitsizler, medeniyet halkasını zayıflatan kadınlı erkekli eğlence düşkünleri farklı ağırlıklarla kurguda okurun karşısına çıkarılır. Ancak bunlar ya mücadelenin en can alıcı şekilde devam ettiği devirdedir ya da mücadele tamamlandıktan sonradır. Bu tür romanların önemi yadsınamaz ancak tarihi romanın okura kazandırmak istediği moral, metot ve enerji daha çok her şeyin bittiği zannedilen bir dönemde yeniden var olmaya çalışan insanların nasıl ayağa kalktığını anlatmaktır. Halas, böylesi bir romandır. Yalnız mağlup ettiğini düşünen düşman kuvvetleri ve gayrimüslimler değil vatanın kendi öz evladı olan aydından köylüsüne birçok kişi de Anadolu topraklarında yeniden bağımsız Türk devletinin çıkacağına şüpheli hatta imkânsız görür. Oysa savaş olgusu Türk milletinin her bir bireyine öyle sinmiştir ki bir tanesinin üzerindeki ölü toprağını silkelemesi, birinin göndermesi, diğerinin uzaklardan gelin demesi, bir kadının yalnız yaşarken değil ölecekse de beraberiz diye kol vermesi yeter. Nihat, bu gücü Türkçülük cereyanıyla kazanır. Yaralı bir asker olarak iznini iptal edip her Türk'ün üniforma ve yazılı belge gerekmeden asker olarak doğup öleceğini Halas romanında ispat eder.

Kaynakça

- Akçam, T. (2009). Türk ulusal kimliği üzerine bazı tezler. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasî düşünce; Milliyetçilik IV* içinde (s. 53-62). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ., Çetin, N. ve Doğan, A. (2007). *II. Meşrutiyet dönemi Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ertaylan, İ. H. (2011). *Türk edebiyatı tarihi I-IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Forster, E. M. (1982). *Roman sanatı*. (Ü. Aytür, Çev.). İstanbul: Adam Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1927)
- Göçek, F. M. (2009). Osmanlı devletinde Türk milliyetçiliğinin oluşumu: Sosyolojik bir yaklaşım. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasî düşünce; Milliyetçilik IV* içinde (s. 63-76). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güngör, E. (1987). *Dünden bugünden tarih-kültür-milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (1996). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1976). *Milliyetçilik ülkücülük aydınlar*. Ankara: Töre-Devlet Yayınevi.
- Halas (1998). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde. Ankara. <https://sozluk.gov.tr/>
- İnci Elçi, H. (2003). *Roman ve mekân*. İstanbul: Arma Yayınları.
- Kaplan, M. (1978). *Nesillerin ruhu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1999). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar I*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kerman, Z. (1981). Mehmed Rauf'un halas romanı. *Doğumunun 100. yılında Atatürk'e armağan* içinde (s. 407-418). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Özbalcı, M. (1997). *Mehmet Rauf'un romanlarında şahıslar kadrosu*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Rauf, M. (1998). *Halas*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Tarım, R. (2000). *Mehmed Rauf hayatı ve hikâyeleri üzerine bir araştırma*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, M. (2001). *Roman sanatı I*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Olpak-Koç, C. (2020). Bireysel duyarlılıktan kolektif disipline: Mehmet Rauf'un Halas romanı ve Türk milliyetçisi Nihat. *Humanitas*, 8(16), 312-331

Törenek, M. (1999). *Roman ve hikâyeleriyle Mehmet, Rauf*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Ülken, H. Z. (2007). *Türk tefekkürü tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yıldırım, M. C. (2012). Milliyetçiliğin romantik dönemi üzerine saptamalar. *Bilgi*, (25), 100-115.

Yılmaz, A. (2016). Milli edebiyat dönemi Türk romanında Türkçü/turancı kadın kimliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* 9(47), 216-235.